

Гобсек
Honore de Balzac

«Гобсек» – повість французького письменника Оноре де Бальзака, надрукована в 1830 році, що відкриває епопею «Людська комедія» як частина «Сцен приватного життя». Основною темою повісті є влада грошей, а головним персонажем, навколо якого відбуваються всі дії, є лихвар Гобсек.

Оноре де Бальзак

Гобсек

Баронові Баршу де Пенуан.

З поміж усіх вихованців Вандомського коледжу, мабуть, тільки ми з тобою обрали літературний шлях. Ми, що захоплювалися філософією в тому віці, (коли нам годилося захоплюватися тільки *De viris*. Ми зустрілися з тобою знову, коли я писав цю повість, а ти працював над своїми прекрасними творами про німецьку філософію. Отже, ми обидва лишилися вірні своєму покликанню. Сподіваюсь, тобі так само приємно буде побачити тут своє ім'я, як мені приємно написати його.

Твій давній шкільний товариш де Бальзак.

Якось узимку 1829–1830 року в салоні віконтеси де Гранлье до першої години ночі засиділися двоє гостей, що не належали до її рідні. Один з них, вродливий юнак, пішов, як тільки пробив годинник. Коли стукіт його екіпажа розлігся по подвір'ю, віконтеса, побачивши, що лишилися тільки її брат і друг сім'ї, які кінчали партію в пікет, підійшла до дочки; дівчина стояла біля каміна і, здавалося, уважно розглядала прозорі візерунки на екрані, хоч насправді так явно прислухалась до шуму кабріолета, що це підтвердило побоюваннями матері.

– Камілло, якщо ти й далі так поводитимешся з молодим графом де Ресто, як сьогодні ввечері, я змушена буду не приймати його більше. Послухайся мене, моя дитино, якщо ти віриш своїй ніжній любові, дозволь мені керувати тобою в житті. У сімнадцять років дівчина ще не може судити ні про майбутнє, ні про минуле, ні про певні суспільні вимоги. Я зверну твою увагу тільки на одну обставину. У пана де Ресто є мати, що здатна розтринькати мільйони, жінка низького походження, дівоче прізвище її Горіо, і в молоді роки вона давала чимало приводів до пліток. Вона так погано ставилася до свого батька, що, либонь, не заслуговує мати такого гарного сина. Молодий граф обожає її і підтримує з синівською відданістю, вартою найбільшої похвали, так само піклується він про свого брата й сестру. Та яка б чудова не була його поведінка, – додала віконтеса, лукаво усміхаючись, – поки жива його

мати, жодна порядна родина не наважиться довірити юному Ресто майбутнє і статок своєї дочки.

– Я почув кілька слів, що спонукають мене втрутитися до вашої розмови з мадемуазель де Гранлье, – вигукнув друг дому. – Я виграв, графе, – сказав він, звертаючись до партнера, – залишаю вас, щоб поспішити на допомогу вашій племінниці.

– От що значить мати слух адвоката, – мовила віконтеса. – Любий мій Дервілю! Як ви могли почути те, що я так тихо казала Каміллі?

– Я все зрозумів з виразу ваших очей, – відповів Дервіль, сідаючи в м'яке крісло, що стояло біля каміна.

Дядько сів поруч своєї племінниці, а пані де Гранлье вмостилася в низенькому зручному кріслі між дочкою і Дервілем.

– Час, віконтесо, розповісти вам одну історію, що змусить вас змінити свою думку про багатство графа де Ресто.

– Історію? – вигукнула Каміллі. – Починайте ж мерщій, пане Дервіль.

Дервіль кинув на пані де Гранлье погляд, який дав їй зрозуміти, що ця оповідь зацікавить її. Віконтеса де Гранлье багатством і знатністю роду була одною з найвпливовіших дам Сен-Жерменського передмістя, і, звісно, може здатися дивним, що якийсь паризький адвокат наважувався говорити з нею так невимушено і поводитись у її салоні так вільно; проте це досить легко пояснити. Пані де Гранлье, повернувшись до Франції разом з королівською родиною, оселилася в Парижі, де спочатку жила тільки на пенсію, призначену їй Людовіком XVIII із сум цивільного листа – становище для неї нестерпне. Дервіль випадково виявив деякі формальні неправильності, допущені ще республікою під час продажу особняка де Гранлье, і заявив, що будинок мають повернути віконтесі. Уклавши акордний договір, він розпочав процес і виграв його. Підбадьорений цим успіхом адвокат так щасливо повів процес проти якоїсь, не пам'ятаю вже, якої саме, богадільні, що добився повернення віконтесі Ліснейського лісу. Потім утвердив її права на кілька акцій Орлеанського каналу і досить значне нерухоме майно, що його імператор передав громадським установам. Повернутий завдяки Спритності молодого повіреного статок пані де Гранлье став давати близько шістдесяти тисяч франків, річного прибутку, а тут наспів закон про відшкодування збитків емігрантам, і вона одержала величезні гроші. Людина неабиякої чесності, освічена, скромна і добре вихована, адвокат відтоді став другом сім'ї Гранлье. Своім поведінням щодо пані де Гранлье він здобув пошану і клієнтуру в найкращих, домах Сен-Жерменського передмістя, однак не, скористався з цієї прихильності, як зробила б на його місці людина честолобна. Він не погоджувався на пропозиції віконтеси, що умовляла його продати свою контору і перейти до судового відомства, де він за її протекцією швидко зробив би кар'єру. За винятком дому пані де Гранлье, де він іноді проводив вечори, він бував у вищому світі тільки заради того, щоб підтримувати свої зв'язки. Він був щасливий, що, ревно захищаючи інтереси віконтеси де Гранлье, показав їй свій хист, інакше-бо він ризикував втратити свою контору, бо в душі не був справжнім адвокатом. З того часу, як граф Ернест де Ресто почав бувати у віконтеси і Дервіль помітив симпатію Каміллі до цього юнака, адвокат став

постійним гостем у пані де Гранлье, немов якийсь джэнджик з Шосе д'Антен, недавно допущений в аристократичні кола Сен-Жерменського передмістя. За кілька днів перед цим вечором він, зустрівши на одному балу Камілла, сказав їй, кивнувши на молодого графа:

– Шкода, що в цього хлопчика немає двох або трьох мільйонів, правда?

– А хіба це таке вже щастя? Не думаю, – відповіла вона. – Пан де Ресто дуже обдарована, освічена людина і має добру репутацію у міністра, в якого він служить. Я не сумніваюся, що він стане видатним діячем. А коли «цей хлопчик» добереться до влади, багатство саме прийде до нього.

– Так, але якби він уже тепер був багатий!

– Якби він був багатий, – сказала Камілла, зашарівшись, – то всі дівчата, скільки їх тут є, почали б змагатися за нього, – додала вона, кивнувши на дівчат, що танцювали кадрили.

– І тоді, – додав адвокат, – мадемуазель де Гранлье була б не одна, з якої він не зводить погляду. Але чому ви червонієте? Він вам подобається, правда ж? Ну, скажіть...

Камілла спурхнула з крісла.

«Вона любить його», – подумав Дервіль.

З того дня Камілла почала ставитися до адвоката з особливою увагою, помітивши, що він схвалює її прихильність до молодого графа Ернеста де Ресто. Досі, хоч вона й знала про все, чим її родина завдячує Дервілеві, в її ставленні до нього було більше поваги, ніж справжньої дружби, більше ввічливості, ніж теплоти; її манери, як і тон її голосу, завжди давали йому відчуття відстані, встановлену між ними світським етикетом. Вдячність – це борг, який діти не завжди охоче приймають у спадщину від батьків.

– Ця пригода, – сказав Дервіль, трохи помовчавши, – нагадує мені єдиний у моєму житті... Ну от, ви вже й смієтесь, – зауважив він, – гадаючи, що адвокат збирається розповісти вам роман із свого життя. Але ж і мені було колись, як і всім людям, двадцять п'ять років, і в цьому віці я вже набачився дивних речей. Я мушу почати з розповіді про одну особу, якої ви не могли знати. Мова йде про лихваря. Уявіть собі жовтуватого-бліде, тьмяне обличчя, з дозволу Академії, я назвав би його місячним ликом, бо воно скидалося на позолочене срібло, з якого зійшла позолота. Волосся в мого лихваря було зовсім гладеньке, завжди старанно зачесане, з сивиною, попелясто-сіре. Риси його обличчя, непорушні, холодні, як у Талейрана, були мов вилиті з бронзи. Його маленькі очі, жовті, як у тхора, були майже зовсім без вій і боялися світла; тому він захищав їх козирком старого картуза. Кінчик гострого носа був так поритий віспою, що скидався на буравчик. Губи у нього були тонкі, як у алхіміків та старезних дідів на картинах Рембрандта або Метю. Говорив цей чоловік тихо, лагідно і ніколи не гарячкував. Його вік був загадкою: не знати було, чи він передчасно постарівся, чи зберіг свою молодість, щоб вона йому служила вічно. Його кімната, де все було охайне і потерте, починаючи з зеленого сукна на письмовому столі-до килима над ліжком, скидалася на холодну оселю самотньої старої діви, що цілими днями стирає порошок з своїх меблів. Узимку

головешки в каміні, завжди присипані купкою попелу, диміли, ніколи не розгоряючись полум'ям. Його вчинки, з тієї миті, коли він прокидався і до нападів кашлю ввечері, були розмірені, як коливання маятника. Це була якась людина-автомат, котру нібито щоденно заводили. Якщо торкнутись мокриці, що повзе по паперу, вона зупиниться і прикинеться мертвою; так само і цей чоловік спинався раптом посеред розмови і мовчав, коли проїжджав екіпаж, чекаючи, доки гуркіт стихне, щоб не напружувати голосу. Наслідуючи Фонтенеля, він заощаджував свою життєву енергію, приборкуючи в собі всі людські почуття. Тим-то життя його текло так само безшумно, як пісок у старовинному пісковому годиннику. Іноді його жертви обурювались, несамовито кричали, потім наставала глибока тиша, немов у кухні, де щойно зарізали качку. Надвечір людина-вексель ставала звичайною людиною, а злиток металу в її грудях – людським серцем. Якщо цей чоловік був задоволений з минулого дня, він потирав руки, а з глибоких зморшок його обличчя неначе випромінювався димок веселості, справді-бо неможливо інакше передати німу гру його мускулів обличчя, що нагадувала беззвучний сміх Шкіряної панчохи. Навіть під час найсильніших проявів радості його мова була односкладова, а манери стримані. От якого сусіду послав мені випадок, коли я жив на вулиці де Гре будучи ще тільки молодшим клерком у конторі адвоката і кінчаючи третій курс юридичного факультету. Цей вогкий і похмурий будинок не мав двору, всі вікна його виходили на вулицю, а кімнати були розміщені, мов чернечі келії: всі однакові за розміром, єдині двері кожної виходили у довгий напівтемний коридор з маленькими віконцями. Цей дім і справді був колись монастирською гостинницею. Веселий настрій якого-небудь світського гульвіси згасав при першому погляді на похмуру оселю ще до того, як вів заходив до мого сусіди: будинок і його господар були схожі один на одного – мов скеля і устриця, що приліпилася до неї. Єдиною людиною, з якою старий підтримував стосунки, був я: він заходив до мене попросити вогню, позичити книжку, газету, дозволяв мені вечорами приходити в його келію, і ми часом розмовляли, коли він був у гарному настрої. Ці ознаки довір'я були наслідком чотирирічного сусідства і моєї розсудливої поведінки, що через брак грошей багато в чому була схожа на життя самого старика. Чи були в нього родичі, друзі? Був він багатий чи бідний? Ніхто б не міг відповісти на ці запитання. Я ніколи не бачив у нього грошей. Його багатство зберігалось, мабуть, у банківських склепах. Він сам стягав гроші по векселях, бігаючи по всьому Парижу на своїх сухих, як у оленя, ногах. А втім, він був мученик своєї обережності. Якось випадково при ньому було золото, і раптом з кишені жилета хтось-як випав наполеондор. Один пожилець, що йшов за ним по сходах, підняв монету і подав йому.

– Це не моя, – відповів той, замахавши рукою. – У мене – золото! Хіба, я жив би так, як живу, коли б був багатий?

Уранці він сам готував собі каву на залізній жаровні, що завжди стояла в закіптюженому кутку каміна; кухмістер приносив йому обід. Наша стара воротарка у певний час приходила прибирати його кімнату. Нарешті, з примхи долі, що її Стерн назвав би приреченістю, цю людину звали Гобсек. Пізніше, коли я вів його справи, я дізнався, що тоді, як ми з ним познайомилися, йому було майже сімдесят шість років. Він народився 1740 року в передмісті Антверпена; мати його була єврейка, батько – голландець, звали його Жан-Естер Ван Гобсек. Ви, звичайно, пригадуєте, як увесь Париж був схвилюваний вбивством жінки, прозваної Чарівна Голландка. Коли я

випадково заговорив про це з моїм колишнім сусідом, він, не виявляючи ні найменшої цікавості, ні найменшого здивування, мовив:

– Це моя двоюрідна онука.

То було все, що він сказав з приводу смерті його єдиної спадкоємиці, онуки своєї сестри. На судовому розгляді я дізнався, що Чарівну Голландку справді звали Сарою ван Гобсек. Коли я спитав, чим пояснити той дивний випадок, що його двоюрідна онука мала його прізвище, він, усміхнувшись, відповів:

– У нашій родині жінки ніколи не виходили заміж.

Цей дивний чоловік жодного разу не захотів побачити будь-кого з чотирьох жіночих поколінь свого роду. Він ненавидів своїх спадкоємців і не уявляв собі, щоб його багатством міг коли-небудь володіти хтось інший, крім нього, навіть після його смерті. Коли йому було десять років, мати влаштувала його юнгою на кораблі, що відпливав у голландські володіння в Ост-Індії. Там він промандрував двадцять років. І зморшки на його жовтуватому чолі зберігали таємниці страшних випробувань, раптових кошмарів, несподіваних подій, романтичних невдач, безмежних утіх, перенесений голод, розтоптане кохання, набуте, втрачене і знов набуте багатство, безліч смертельних небезпек, коли життя, що висіло на волосинці, рятували рішучими і жорстокими заходами. Він знав пана де Лаллі, адмірала Сімеза, пана де Кергаруета, пана д'Бстена, суддю де Сюффрена, пана де Портан-дюера, лорда Корнуельса, лорда Гастінгса, батька Тіппо-Саїба і самого Тіппо-Саїба. Той савойяр, що служив у Делі у раджі Мадхаджі-Сіндіаху і стільки зробив для встановлення влади Махараттів, мав справи з ним. У нього були зв'язки з Віктором Юзом та багатьма іншими славетними корсарами, бо він довго жив на острові Сен-Томе. Він усе перепробував, щоб розбагатіти, навіть намагався відшукати золото знаменитого в околицях Буенос-Айреса племені дикунів. Він мав відношення до всіх подій американської війни за незалежність. Проте коли йому доводилося говорити про Індію або Америку, а про них він говорив тільки зі мною, і то дуже рідко, то здавалося, що після цього він немовби кається в своїй балакучості. Якщо людяність і товариськість вважати за релігію, то його можна було назвати атеїстом. І хоч я й поставив собі за мету зрозуміти його, я все ж мушу, на сором собі, признатися, що до останньої миті його внутрішній світ лишився для мене таємницею. Іноді я питав себе, до якої статі він належить. Якщо всі лихварі схожі на нього, то, гадаю, вони без статі. Чи лишився він вірний релігії своєї матері, а чи дивився на християн, як на свою здобич? Чи став він католиком, магометанином, брахманом або лютеранином? Я ніколи нічого не міг дізнатися про його релігійні переконання. Здавалося, він скоріше байдужий до релігії, ніж невірний. Раз увечері я зайшов до цього чоловіка, у якого все життя зводилося до золота і якого, іронічно чи на сміх, його жертви, котрих він називав своїми клієнтами, прозивали «батецько Гобсек».

Він, як завжди, сидів у своєму кріслі, нерухомий, мов статуя, втупивши очі в карниз каміна, на якому він, здавалося, перечитував свої дисконтові векселі. Чадна лампа на зеленій підставці кидала світло, що не тільки не оживляло обличчя старого, але ще більше підкреслювало його блідість. Він мовчки глянув на мене і кивнув на приготовлений для мене стілець.

«Про що думав ця істота? – питає я себе. – Чи знає вона, що на світі є бог, почуття, жінки, щастя?»

Я пожалів його, як пожалів би хворого. Але водночас я добре розумів, що коли в нього в банку лежать мільйони, то в думці він може володіти всією землею, яку він об'їздив, обшарив, зважив, оцінив, пограбував.

– Добри вечір, батечку Гобсек, – сказав я.

Він повернув до мене голову, і його густі чорні брови злегка зійшлися, – цей характерний порух у нього рівноцінний найпривітнішій усмішці жителя півдня.

– Ви сьогодні такі похмурі, як того дня, коли вас. повідомили про банкрутство видавця, спритністю якого ви так захоплювалися, хоч і самі стали його жертвою.

– Жертвою? – спитав він здивовано.

– Хіба, щоб дійти полюбовної згоди, він не віддав вам борг векселями, підписаними після банкрутства фірми, а коли його справи поліпшали, хіба він не примусив вас зменшити йому борг на підставі цієї угоди?

– Так, він був хитрий, – відповів старий. – Але я його потім перехитрив.

– А що, у вас є які-небудь векселі для протесту? Здається, сьогодні тридцяте число.

– Про гроші я говорив з ним уперше. Він глузливо глянув на мене, потім солодким голосом, інтонації якого були схожі на звуки, що їх добуває з флейти невправний учень, сказав:

– Я розважаюсь.

– Отже, ви іноді і розважаєтесь?

– А ви гадаєте, що поет це тільки той, хто друкує вірші? – спитав він, знизавши плечима і презирливо глянувши на мене.

«Поезія? У такій голові?» – подумав я, бо ще нічого не знав про його життя.

– А в кого життя може бути таке блискуче, як у мене? – сказав він, і очі його заблищали. – Ви молоді, у вас кров грає, а в голові туман. Ви дивитеся на палаючі головешки в каміні і бачите у вогниках жіночі личка, а я бачу там тільки вугілля. Ви вірите в усе, а я ні в що не вірю. Ну що ж, збережіть свої ілюзії, коли можете. Я зараз підіб'ю вам підсумок людського життя. Чи ви мандруватимете, чи сидітимете біля каміна та своєї дружини, неминуче прийде час, коли життя стане тільки звичкою до певного улюбленого вами оточення. Щастя полягатиме тоді у тренуванні своїх здібностей, звернутих на речі реальні. Крім цих двох правил, усе інше – облуда. Мої принципи змінювалися залежно від обставин, я мусив їх змінювати на кожній географічній широті. За те, чим у Європі захоплюються, в Азії карають. Те, що в Парижі вважають пороком, за Азорськими островами стає конче

потрібним. Нічого немає тривкого на цім світі, є тільки умовності, що змінюються залежно від клімату. Для того, хто змушений пристосуватися до всіх життєвих умовностей, переконання й мораль – пусті слова. Непохитне тільки одне-єдине почуття, яким наділила нас природа: Інстинкт самозбереження. У наших європейських суспільствах цей інстинкт називається особистим, інтересом. Якби ви прожили стільки, як я, то звали б, що з усіх земних благ є тільки одне, досить надійне, щоб людина прагнула його. Це є золото. В золоті втілено всі людські сили. Я подорожував, я бачив, що по всій землі є рівнини й гори; рівнини набридають, гори втомлюють; отже, в якій місцевості – то байдуже. Що ж до звичаїв, – то людина скрізь однакова: скрізь точиться боротьба між бідним і багатим, скрізь вона неминуча. То краще вже самому утискувати, ніж дозволяти, щоб тебе утискували інші. Скрізь мускулясті люди працюють, а хирляві мучаться. Та й утіхи скрізь однакові, і скрізь вони однаково вичерпують сили; гору бере над усіма тільки одне почуття – порожній гонор. Гонор – це завжди наше «я». А що може вдовольнити гонор? Золото! Щоб здійснити ваші примхи, потрібні час» матеріальні засоби або зусилля. І от золото містить у собі все це в зародку і все дає в дійсності.

Тільки божевільні або хворі можуть вбачати щастя в тому, щоб грати щовечора в карти, сподіваючись виграти кілька су. Тільки дурні можуть марнувати час, розмірковуючи про буденні справи – ляже така-то пані на канапі сама чи з ким-небудь, і чого в неї більше: крові чи лімфи, темпераменту чи доброчесності. Тільки простаки можуть уявляти собі, що дають користь своїм ближнім, встановлюючи політичні» принципи, щоб керувати подіями, яких ніколи не можна передбачити. Тільки йолопи можуть залюбки говорити про акторів і повторювати їхні дотепи, робити щодня прогулянки, як звірі у своїй клітці, хіба що на більшому просторі; одягатися для інших, влаштовувати бенкети для інших, вихвалитися чистокровним конем або модним екіпажем, який пощастило придбати на три дні раніше, ніж сусідові. От вам життя наших парижан, усе воно вкладається в кілька фраз! Але погляньте на життя людей з висоти, на яку їм не піднятися. В Чому щастя? Воно або у сильних почуттях, що збавляють життя, або в розмірених заняттях, які обертають його на добре відрегульований англійський механізм. Вище за це щастя стоїть допитливість, яку вважають благородною, прагнення пізнати таємниці природи або домогтися певних наслідків, відтворюючи її явища. Хіба не в цьому полягає, в загальних рисах, мистецтво і наука, пристрасть і спокій? Так от – усі людські пристрасті, розпалені зіткненням ваших суспільних інтересів, урочисто проходять переді мною, і я дивлюсь на них, а сам живу в спокої. Вашу наукову допитливість, цю своєрідну боротьбу, у якій людина завжди зазнає поразки, я заміню проникненням у всі спонукальні причини, що рухають людство. Одне слово, я володію світом, не втомлюючи себе, а світ не має наді мною ані найменшої влади. Ось послухайте, – промовив він, помовчавши, – я розповім вам про дві події сьогодняшнього ранку, які відбулися на моїх очах, і ви зрозумієте, в чім полягають мої втіхи.

Він підвівся, замкнув двері на засув, запнув стару килимову фіранку, кільця якої заскреготіли на пруті, і знову сів у крісло.

– Сьогодні вранці, – сказав він, – я мав одержати гроші тільки по двох векселях, решту я віддав напередодні замість готівки своїм клієнтам. Усе ж таки прибуток! Бо, дисконтуючи вексель, я відраховую суму на поїзтку, щоб одержати гроші, і беру сорок су на візника, якого і не думав наймати. Хіба

не дивно, що мое діло примушує мене бігати по Парижу заради шести франків дисконтних процентів? Це мене! Людину, нікому не підлеглу, мене, що платить тільки сім франків податку. Перший вексель на тисячу франків подав один молодик, красунь і дженджик: у нього гаптований жилет, у нього і лорнет, і тильбюрі, і англійський ніж, і багато іншого. А видала вексель одна з найвродливіших паризьких жінок, дружина багатого землевласника, графа. Чому графиня підписала вексель, юридично недійсний, але фактично надійний? Адже ці нещасні жінки, світські дами, так бояться сімейного скандалу, коли б вексель було опротестовано, що ладні розплатитися самі собою, коли не можуть заплатити грішми. Мені закортіло довідатися про таємну ціну цього векселя. Що тут приховується: дурість, необачність, кохання чи жалість? Другий вексель на таку саму суму, підписаний Фанні Мальво, подав мені купець, який торгує тканинами і вже майже розорився. Жодна людина, маючи хоч який-небудь кредит у банку, не прийде в мою крамничку, бо перший крок від моїх дверей до мого письмового стола свідчить про розпач, про відмову кредиту в усіх банкірів і близьке банкрутство. Отже, мені доводиться бачити тільки зацькованих оленів, оточених зграєю кредиторів. Графиня живе на вулиці Ельдер, а Фанні – на вулиці Монмартр. Яких тільки здогадів я не робив, виходячи вранці з дому і якщо ці дві жінки неплатоспроможні, вони приймуть мене з більшою пошаною, ніж рідного батька. Яких тільки комедій не гратиме переді мною графиня за тисячу франків! Вона прикинеться щиросердою, почне говорити зі мною ніжним голосом, яким воркує з тим молодиком, на ім'я якого видано вексель, почне розсипати пестливі слова, може, навіть благатиме мене! А...

Старий кинув на мене холодний погляд.

– А я непохитний, – сказав. – Я з'явлюсь там, як месник, як муки сумління. Та облишмо здогади. Приходжу.

– Графиня ще спить, – каже мені покоївка.

– Коли її можна бачити?

– Ополудні.

– Може, графиня нездужає?

– Ні, пане, але вона повернулася з балу о третій годині ранку.

– Мене звуть Гобсек, перекажіть їй, що приходив Гобсек. Я ще раз зайду ополудні.

І я йду собі, відзначаючи свої відвідини слідами на килимі, що вкриває східці. Я люблю бруднити килими в багатів – не через дріб'язкове самолюбство, але щоб дати відчутти пазури неминучості. Приходжу на вулицю Монмартр до непоказного на вигляд будиночка, відчиняю стару хвіртку і бачу один з тих темних дворів, у які ніколи не заглядає сонце. У комірчині воротаря чорно, шибки в ній схожі на рукав дуже поношеного ватного пальта – темні, заяложені, потріскані.

– Панна Фанні Мальво вдома?

– Вона вийшла, але якщо ви прийшли з векселем, то гроші ось тут.

– Я прийду пізніше, – сказав я.

Гроші залишено воротарці – чудово, але мені захотілося познайомитися з самою боржницею. Я уявляв її собі гарненькою вертихвісткою. Увесь ранок я провів на бульварі, роздивляючись гравюри, виставлені у вітринах магазинів, а коли пробило полудень, я вже був у вітальні, що межувала із графининою спальнею.

– Графиня щойно дзвонила мені, – сказала покоївка. – Не думаю, щоб вона зараз прийняла вас.

– Я почекаю, – відповів я, сідаючи в крісло. Гранчасті жалюзі відкрились, вбігла покоївка і сказала:

– Заходьте, пане.

З солоденького голосу покоївки я догадався, що її господині платити нічим. Яку ж прекрасну жінку я тут побачив. Поспішаючи, вона накинула на свої голі плечі тільки кашемірову шаль і закуталась нею так, що легко можна було вгадувати її форми. Вона була в пенюарі, обшитому білосніжними рюшами, – отже, графиня щороку витрачала близько двох тисяч франків на пралю. Її чорне волосся вибивалося густими кучерями з-під гарненької шовкової косинки, недбало зав'язаної вузлом на голові, як у креолок. Її постіль була безладно розкидана, певно, від неспокійного сну. Художник дорого заплатив би, щоб побути хоч кілька хвилин ранком у спальні моєї боржниці.

Під кокетливо підвішеними занавісками зім'яте простирало на пуховику із блакитного шовку, вдавнена подушка, мереживна облямівка якої яскраво відрізнялася на лазуровому тлі, зберігали неясний відбиток розкішних форм, що дражнив уяву. На широкій ведмежій шкурі, розстеленій коло лев'ячих ніжок ліжка, вирізьблених з червоного дерева, виблискувала пара білих атласних черевичків, кинутих з тим недбальством, що його викликає втома після балу. На спинці стільця висіла зім'ята сукня, рукавами торкаючись підлоги. Панчохи, такі тонкі, що їх заніс би найменший подув вітру, валялися зібгані коло ніжки, крісла. Білі підв'язки простягнулися вздовж маленького дивана. Дороге напіврозгорнуте віяло мінилося на каміні. Шухляди в комоді були висунуті. Квіти, діаманти, рукавички, пояс розкидано було по всій кімнаті. Я вдихав неясний аромат парфумів. У всьому була краса, позбавлена гармонії, розкіш і безладдя. А злидні, що під усім цим причаїлися, вже підводили голову і давали відчуті свої гострі зуби їй або її коханцеві. Втомлене обличчя графині було схоже на цю кімнату, вкриту слідами минулого свята.

Ці порозкидані дрібнички збуджували в мені жаль: ще вчора вони були її вбранням і викликали в когось захоплення. Ці сліди кохання, розбитого муками сумління, цей образ марнотратного, розкішного, шумного життя виказували танталові зусилля задержати скороминущі втіхи. Червоні плями, що виступили на щоках молодої жінки, свідчили про ніжність її шкіри, але обличчя її мов припухло, а темні кола під очима, здавалося, вимальовувалися виразніше, ніж завжди. І все ж у неї було стільки природної сили, що ці ознаки нерозсудливого життя не спотворювали її вроди. Очі їй блищали. Схожа на одну з тих Іродіад, які завдячують своїм

існуванням пензлеві Леонардо да Вінчі (я перепродував колись картини старих майстрів), вона була сповнена життя і сили; нічого хирлявого, вбогого не було ні в лініях її фігури, ні в рисах лиця; вона викликала почуття любові, але сама, здавалося мені, була дужча за любов. Вона мені сподобалась. Уже давно мое серце так не билось. Отже, я вже одержав плату. Я сам дав би тисячу франків за почуття, що нагадало б мені молодість.

– Пане, – сказала вона, запропонувавши мені сісти, чи не зробите ви ласку, зачекавши борг?

– До завтрашнього полудня, графине, – відповів я, згортаючи пред'явлений їй вексель. – До того часу я не маю права опротестувати його.

А нишком подумав: «Плати за свою розкіш, за свій титул, плати за своє щастя, за свої привілеї, якими ти користуєшся. Для охорони свого статку багаті вигадали суди, суддів і гільйотину, до яких, мов метелики на згубний для них вогонь свічки, тягнуться недосвідчені. Але для вас, людей, що сплять на шовках і під шовками, є щось інше: муки сумління, скрегіт зубовий, прихований усмішкою, химери з лев'ячою пащею, що встромлюють ікла вам у серце».

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=66577306&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.